

Beata Górka-Winter

Polsko-litewska współpraca w dziedzinie bezpieczeństwa

Referat wygłoszony na konferencji „Litwa i Polska: perspektywy partnerstwa strategicznego” w Instytucie Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Wileńskiego, Wilno, 29 czerwca 2001 r.

Przesłanki współpracy polsko-litewskiej w dziedzinie bezpieczeństwa

Odzyskanie niepodległości przez Republikę Litewską, zmiany ustrojowe, jakie nastąpiły w Polsce, oraz rozpad Układu Warszawskiego postawiły oba państwa przed koniecznością odnalezienia swojego miejsca w kontekście dynamicznie zmieniających się uwarunkowań bezpieczeństwa europejskiego. Odzyskanie pełnej suwerenności oznaczało, iż odtąd będą one mogły prowadzić działania zgodne z założeniami narodowej polityki bezpieczeństwa.

Początek dekady oznaczał zatem dla Polski i Litwy konieczność przyjęcia strategii bezpieczeństwa, dostosowanych do nowych warunków. W trakcie jej formułowania w obu krajach szybko zorientowano się, że polsko-litewska współpraca w zakresie bezpieczeństwa będzie bardzo pożądana, a w ostatnich latach obydwa kraje uznały się za partnerów strategicznych. W przyjętych przez rządy Polski i Litwy dokumentach, określających priorytety polityki zagranicznej oraz założenia polityki bezpieczeństwa, odnajdujemy sformułowania, że celem obu państw jest przede wszystkim pełna integracja z Sojuszem Północnoatlantyckim, a nawiązanie wszechstronnej współpracy ze wszystkimi sąsiadami leży w żywotnym interesie obu państw.

Ostatnie dziesięciolecie XX w. postawiło kraje europejskie przed koniecznością weryfikacji dotychczasowego myślenia o bezpieczeń-

stwie. Uważa się, że znacznie zmalała groźba otwartego konfliktu o charakterze militarnym. W formułowanym obecnie katalogu wyzwań i zagrożeń dla bezpieczeństwa Polski i Litwy wymienia się przede wszystkim groźbę destabilizacji w niektórych krajach post-sowieckich, związanej z fiaskiem reform (zarówno w sferze politycznej, jak i ekonomicznej), i będących skutkiem tej destabilizacji niekontrolowanych migracji, rozwój międzynarodowej przestępczości zorganizowanej oraz zagrożenia ekologiczne, niekontrolowany rozwój inżynierii genetycznej, zagrożenia dla tzw. bezpieczeństwa informacyjnego itp.

Współpraca Polski i Litwy ma przede wszystkim na celu poszerzenie strefy stabilności poprzez przyjęcie Litwy i innych państw bałtyckich do grona sojuszników w NATO oraz aktywność na rzecz eliminacji wymienionych wcześniej zagrożeń. Osiągnięcie tych celów wymaga zarówno współpracy w sferze formułowania koncepcji, jak i podejmowania konkretnych działań. Istotne w tym kontekście są zatem zarówno przedsięwzięcia bilateralne, jak i podejmowane na szerszych forach. Chociaż większość tych inicjatyw jest ogólnie znana, dla zarysowania ogólnego obrazu warto niektórym z nich poświęcić chociaż kilka słów.

Współpraca w sferze politycznej

Współpraca polityczna Polski i Litwy rozwija się przede wszystkim na płaszczyźnie bilateralnej, a jej intensywność od 1997 r. stale wzrasta. Wtedy rozpoczęto cykliczne spotkania gabinetów obu państw (obecnie w postaci Rady do spraw Współpracy Rządów Polski i Litwy), od czerwca 1997 r. działa także Wspólny Komitet Konsultacyjny Prezydentów RP i RL oraz Zgromadzenie Poselskie Sejmu RP i RL¹. Prace tych instytucji wspierają częste wizyty na wysokim szczeblu polityków z obydwu państw. Efektem jednej z takich wizyt (wizyty prezydenta Litwy, Valdasas Adamkusa, w Polsce w 1998 r.) było przyjęcie przez prezydentów Polski i Litwy wspólnej deklaracji, określającej charakter stosunków polsko-litewskich mianem partnerstwa strategicznego.

Efektem współpracy politycznej na rzecz bezpieczeństwa było m.in. zorganizowanie przez obydwa kraje dwóch ważnych konferencji. Obie: „Koegzystencja narodów i stosunki dobrosąsiedzkie – gwarancja bezpieczeństwa i stabilności w Europie” (1997) oraz „In-

¹ Więcej informacji na temat Zgromadzenia Poselskiego Sejmu RP i RL por.: www3.lrs.lt.

tegracja euroatlantycka – kluczowy aspekt stabilizacji” (1998), odbyły się w Wilnie pod patronatem prezydentów Polski i Litwy².

Współpracę dwustronną uzupełnia kooperacja w ramach organizacji międzynarodowych. Oba państwa wykorzystują mechanizmy, jakie oferuje im m.in. Sojusz Północnoatlantycki – a więc forum Euroatlantyckiej Rady Partnerstwa (do 1997 r. – Północnoatlantyckiej Rady Współpracy) oraz „Wzmocnionego Partnerstwa dla Pokoju”, a także Plan Działania na rzecz Członkostwa. Godna odnotowania jest także współpraca polityczna w ramach jednego z najprężniejszych ugrupowań subregionalnych w Europie – Rady Państw Morza Bałtyckiego³, oraz instytucji uczestniczących we współpracy bałtyckiej, poddanych ogólnemu kierownictwu Rady (są to m.in. Konferencja Subregionalna Państw Bałtyckich i Związek Miast Bałtyckich⁴).

Najważniejsze znaczenie dla osiągnięcia pomyslnych efektów tej współpracy ma fakt zgodności obydwu państw co do tego, iż poszerzanie strefy stabilności w Europie wiąże się z przesuwaniem granic NATO w kierunku wschodnim.

Współpraca w sferze wojskowej

Podstawę dla bilateralnej współpracy wojskowej ma stanowić Umowa między Rządem RP a Rządem RL, dotycząca współpracy w dziedzinie obronności (podpisana 5 lutego 2001 r.)⁵, jak również dokumenty uzupełniające (dotyczą m.in. takich aspektów jak: stworzenie zintegrowanego systemu kontroli powietrznej, ochrony wymienianych informacji o charakterze poufnym). Przyjęte porozumienie da podstawę dla współpracy wszystkich rodzajów wojsk (lądowych, lotniczych i morskich). Należy nadmienić, iż jest to pierwsza umowa o współpracy wojskowej w zakresie obronności, jaką Litwa zawarła z krajem członkowskim NATO.

Konkretne przedsięwzięcia są wyszczególniane w corocznie uzgadnianych planach. Niektórym z nich należy poświęcić szczególną uwagę.

² Por.: www.urm.lt.

³ Witryna internetowa Rady Państw Morza Bałtyckiego
por.: www.baltinfo.org.

⁴ Por.: S. Michałowski, *Współpraca bałtycka*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, Warszawa 2000, s. 75–82.

⁵ Umowa nie weszła jeszcze w życie. Więcej informacji na temat polsko-litewskiej współpracy wojskowej na witrynach internetowych Ministerstwa Obrony Narodowej RP (www.mon.gov.pl) oraz Ministerstwa Ochrony Kraju RL (www.kam.lt).

Oba państwa współpracują w ramach „Wzmocnionego Partnerstwa dla Pokoju” – rokrocznie odbywają się wielonarodowe manewry („Wiatr Grunwaldu”, „Baltic Challenge”, ćwiczenia polityczno-sztabowe „CMX-CRISEX”).

W 1997 r. został utworzony Polsko-Litewski Batalion (LITPOLBAT). Formację tę tworzy prawie 800 żołnierzy. Oddziały polskie i litewskie spotykają się na wspólnych manewrach, a nabyte doświadczenia mają być wykorzystane w operacjach utrzymania pokoju ONZ, OBWE lub NATO czy – w przyszłości – Unii Europejskiej. Trudno przecenić wartość tego rodzaju współpracy. Dla Litwy jest to dodatkowe pole zdobywania wiedzy o wojskowych aspektach integracji z NATO. Ostatnie, majowe ćwiczenia („Niebieska Nadzieja 2001”) przeprowadzono na wirtualnym polu walki. Stanowią one element przygotowań do międzynarodowych manewrów o kryptonimie „Bursztynowa Nadzieja 2001” (organizowanych od 1995 r.), w których LITPOLBAT będzie uczestniczył obok innych formacji. Warto wspomnieć, że jest to jedyna formacja, która składa się z sił członka NATO i sił kraju aspirującego.

Litwa i Polska wspólnie uczestniczą w operacjach Organizacji Narodów Zjednoczonych (wojsko litewskie wchodzi w skład nordycko-polskiej grupy bojowej w ramach SFOR oraz w polskiej części batalionu polsko-ukraińskiego w KFOR).

Na osobną uwagę zasługuje także współpraca sił morskich obydwu krajów⁶. Mają one okazję do wspólnych ćwiczeń w ramach programu BALTOPS (w tym roku we wspólnych manewrach wzięło udział 14 państw), który ma na celu udoskonalanie koordynacji operacji morskich w rejonie Bałtyku. W kwietniu i maju tego roku odbyły się również międzynarodowe duże ćwiczenia ratownicze na Bałtyku: SAREX 2001 (w których oprócz jednostek z Polski i Litwy były zaangażowane również jednostki z Danii, Estonii i Łotwy) oraz Cooperative Baltic Eye. To ostatnie jest jednym z największych ćwiczeń tego typu w Europie.

Istnieje współpraca w zakresie kontroli przestrzeni powietrznej.

Polska aktywnie wspomaga tworzenie litewskich sił zbrojnych, głównie przez:

- dostawy sprzętu, uzbrojenia i wyposażenia wojskowego⁷,

⁶ Por. witrynę internetową Marynarki Wojennej *representative*: www.mil.pl.

⁷ S. Przybyła, *Polityka bezpieczeństwa i siły zbrojne Litwy, Łotwy i Estonii*, Biuro Pras i Informacji MON, Warszawa 1996.

- wspieranie prac Bałtyckiej Grupy do spraw Bezpieczeństwa (BALTSEA), utworzonej w 1997 r. w Oslo, koordynującej pomoc dla państw bałtyckich w tworzeniu przez nie sił zbrojnych,
- współpracę szkoleniową (od 1996 r. odbywa się ona na zasadzie wzajemności). Polska była również jednym z państw, które podpisały dokument o założeniu Bałtyckiej Akademii Obrony (BALTDEFCOL) oraz uczestniczących w pracach nad założeniami organizacyjnymi i programowymi uczelni. Słuchacze pierwszego roku odbyli podróż studyjną do Polski, zorganizowaną przez Akademię Obrony Narodowej⁸,
- przekazywanie doświadczeń akcesyjnych: 1) dzielenie się doświadczeniami na temat planowania obronnego; 2) udział ministrów obrony narodowej obu państw w spotkaniach o formule 3+3 (ministrowie obrony narodowej Estonii, Litwy i Łotwy oraz Danii, Niemiec i Polski). Spotkania tego typu odbywają się od 1997 r., kiedy Dania i Niemcy – członkowie NATO, oraz Polska – kandydat do członkostwa, zdecydowali się podzielić się z państwami bałtyckimi wiedzą na temat współpracy wojskowej. Ostatnie spotkanie tej grupy odbyło się 27 kwietnia 2001 r.⁹

Ważnym forum współpracy w sferze militarnej dla Polski i Litwy jest także Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Najważniejsze pola współpracy w ramach OBWE to: kontrola zbrojeń i rozbrojenie (implementacja traktatu CFE-1) oraz wprowadzanie w życie środków budowy zaufania i bezpieczeństwa (w tym prace nad wdrożeniem koncepcji morskich środków zaufania i bezpieczeństwa). Obecnie piąta już generacja CSBM przewiduje m.in.: doroczną wymianę informacji wojskowych (w tym informacji o siłach zbrojnych i ich organizacji), rozwój kontaktów wojskowych, uprzednie powiadamianie o określonych rodzajach działalności wojskowej oraz środki weryfikacyjne, w tym prawo do przeprowadzania inspekcji na terytorium każdego państwa według ściśle ustalonych procedur. Taką ocenę danych przeprowadziła grupa polska wraz z gośćmi litewskimi w 1996 r. w Niemczech.

Perspektywy współpracy

Przytoczone w niniejszym referacie fakty dowodzą, że istnieją bardzo szerokie ramy instytucjonalne dla kontynuacji polsko-litewskiej współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa. Taki stan rze-

⁸ Por.: www.bdcol.ee.

⁹ Por.: *National Defence Minister attended 3+3 meeting*, www.kam.lt/english.050101.

czy pozwala na szerokie zakreślenie obszarów współpracy obydwu partnerów strategicznych, których działania powinny skupić się przede wszystkim na realizacji dwóch celów.

Pierwszym byłoby stworzeniu obszaru przyjaznego sąsiedztwa w regionie Morza Bałtyckiego. Realizacja tego celu wymaga bardzo klarownej i szczegółowej strategii, w której oba państwa wezmą pod uwagę trzy aspekty: strategiczny, ekonomiczny i społeczny. Szczególne możliwości daje tu podjęta przez Finlandię inicjatywa rozwoju Północnego Wymiaru Unii Europejskiej, która ma na celu wypracowanie takich instrumentów politycznych, dzięki którym będzie możliwe utrzymanie stabilności w tej części kontynentu oraz zapewnienie warunków sprzyjających jej rozwojowi społecznemu i gospodarczemu¹⁰. Wszechstronne zaangażowanie w rozwój tej inicjatywy da Polsce i Litwie większą możliwość wpływania na polepszanie stosunków z Federacją Rosyjską. W interesie Polski i Litwy leży bowiem łagodzenie obaw Rosji związanych z rozszerzaniem się granic Paktu Północnoatlantyckiego. Obydwa kraje są również zainteresowane planami Federacji Rosyjskiej co do przyszłości Obwodu Kaliningradzkiego, który widziałyby najchętniej jako dobrze prosperującą strefę ekonomiczną. Kolejną ważną inicjatywą w zakresie kreacji obszaru stabilnego sąsiedztwa mogłoby być ustalenie wspólnej strategii wobec Białorusi. Uregulowanie stosunków z tym krajem jest szczególnie ważne dla Litwy. Jednym z głównych warunków przyjęcia do NATO jest bowiem utrzymywanie dobrych stosunków w sąsiedziach. Sposób sprawowania władzy przez prezydenta Aleksandra Łukaszenkę sprzyja izolacji tego kraju na arenie międzynarodowej, co skutkuje tym, że z Białorusią coraz trudniej będzie podjąć jakąkolwiek konstruktywną współpracę. Świadczą o tym chociażby ostatnie deklaracje Łukaszenki, w których posądza on NATO i państwa kandydujące o wrogie zamiary wobec Białorusi¹¹. Taka postawa prezydenta sprawia, iż możliwość prowadzenia dialogu politycznego jest raczej ograniczona. W ustalaniu wspólnej strategii należy więc zwrócić uwagę na możliwości współpracy na niższych szczeblach, np. w ramach Euroregionu „Niemen”. Zasadnym wydaje się także szerokie wykorzystanie możliwości współpracy oferowanych przez

¹⁰ Por.: A. Mazur-Barańska, „Wymiar północny” Unii Europejskiej, „Sprawy Międzynarodowe” 2000, nr 2; także witryna internetowa UE na temat Północnego Wymiaru UE,

por.: europa.eu.int/comm/external_relations/north_dim/index.htm.

¹¹ Por.: „Rzeczpospolita” z 19 maja 2001 r.

Radę Państw Morza Bałtyckiego. Podejmowaniu dialogu na temat bezpieczeństwa sprzyja tu:

- zróżnicowany charakter członkostwa (państwa UE, NATO i państwa spoza tych organizacji – Rosja, Litwa) oraz możliwość uczestniczenia w pracach Rady zainteresowanych państw spoza regionu bałtyckiego,
- skupienie się na tzw. pozamilitarnych aspektach bezpieczeństwa (zagrożenia ekologiczne, przestępczość zorganizowana itp.), co sprawia, że współpraca budzi mniej kontrowersji i jednoczy państwa wobec określonych problemów,
- zaangażowanie nie tylko polityków i aparatu urzędniczego państw uczestniczących, ale przede wszystkim organizacji społecznych.

Drugim ważnym celem są wspólne działania na rzecz przyczyniania się do wzmacniania bezpieczeństwa na całym kontynencie europejskim. Nie sposób wymienić wszystkich działań, jakie mogłyby nadać szczególną wagę partnerstwu strategicznemu Polski i Litwy w tej dziedzinie. Wydaje się, że w kontekście aktualnych wyzwań i zagrożeń dla bezpieczeństwa europejskiego najważniejsze będzie w najbliższym czasie:

- przygotowanie sił militarnych Polski i Litwy do zadań, jakie wyznacza im uczestnictwo w NATO, a także nowe rodzaje działalności w ramach ONZ, OBWE i – w przyszłości – w Unii Europejskiej; podjęcie starań o uaktywnienie LITPOLBATU, który osiągnął pełną zdolność do działań operacyjnych już w 1999 r.,
- sprecyzowanie stanowiska wobec Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej. Ma ona bowiem na celu stworzenie możliwości UE do samodzielnego reagowania w sytuacjach kryzysowych poza terytorium państw członkowskich, a więc stanowić dodatkowy instrument zapewniania stabilności na kontynencie europejskim,
- poszerzenie współpracy w dziedzinie tzw. cywilnych aspektów bezpieczeństwa, a w szczególności przyjęcie negocjowanej od dawna umowy o współpracy w dziedzinie zwalczania terroryzmu, nielegalnego obrotu narkotykami i zwalczania przestępczości zorganizowanej.